

Максим Горіховський – кандидат економічних наук, заступник директора з навчальної роботи, ВСП «Фаховий коледж економіки, права та інформаційних технологій» ПЗВО «Кам'янець-Подільський податковий інститут», м. Кам'янець-Подільський, Україна.

Коло наукових інтересів: реформи та інновації у сфері фахової передвищої освіти теорія, методологія та практика.

✉ korsar.grup@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-8777-8071>

Валерік Оганесян –

кандидат економічних наук, голова циклової комісії, ВСП «Фаховий коледж економіки, права та інформаційних технологій» ПЗВО «Кам'янець-Подільський податковий інститут», м. Кам'янець-Подільський, Україна.

Коло наукових інтересів: реструктуризація та модернізація сфери фахової передвищої освіти.

✉ oganesjan2009@ukr.net

id <https://orcid.org/0000-0001-6511-0284>

УДК 377.37.352

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-77-89>

ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ, ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Анотація. Дослідження розкриває проблеми фахової передвищої освіти в умовах війни, зокрема організації освітнього процесу, використання різних форм навчання та дослідженню рівня задоволеності освітнім процесом серед здобувачів фахової передвищої освіти.

Метою дослідження є вивчення впливу військових дій в Україні на розвиток фахової передвищої освіти, проаналізовано переміщення закладів фахової передвищої освіти із території, яку тимчасово окупувала Росія, проведено дослідження зміни чисельності кадрового складу педагогічних працівників у Хмельницькій області, проаналізовано зміни у складі контингенту здобувачів освіти, проведено порівняння форм навчання, проаналізовані основні ресурси дисциплінарної освіти.

Установлено, що для продовження освітнього процесу в умовах військових дій можна використовувати різні форми навчання, які адміністрація закладів, заступники з навчальної роботи та дотичні фахівці можуть розглядати у відповідній конкретній ситуації, а також вивчаючи рівень потенційної загрози як для працівників, так і для здобувачів.

Ключові слова: фахова передвища освіта; фахові коледжі; освіта в умовах війни; організація освітнього процесу; форми навчання; дослідження впливу війни на фахову передвищу освіту.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна створює значну кількість проблем не тільки для українців, а й для всього світу. Одні з основних проблем – це гуманітарна та соціальна катастрофи. Заклади освіти зазнають бомбардувань та атак з боку Росії, при цьому порушуючи всі писані та неписані правила ведення військових конфліктів, кожного дня гинуть люди. Адміністрації закладів, які перебувають на тимчасово окупованій території, переважно переміщувалися до сусідніх областей або до Центральної та Західної України, щоб хоч якось продовжити освітній процес та максимально вберегти персонал та студентів. Війна, окрім фізичного насилля, принесла із собою ряд психологічних проблем, які потрібно вирішувати, а також будувати освітній процес в умовах постійної загрози ракетних ударів, артилерії чи бомбардування: змінювати норми очного навчання відповідно до спроможності закладу, забезпечення захисту учасників освітнього процесу підчас повітряних тривоги тощо.

Закладам рекомендується здійснювати навчальний процес у змішаній формі навчання, уводити позмінне навчання та планувати довгі зимові канікули для уникнення господарського колапсу в опаленні приміщень, які задіяні в освітньому процесі, збільшувати норми робочого часу для педагогічних працівників до 60 годин на тиждень, продовжити навчальний процес після 30 червня.

Міністерство освіти та науки, міжнародні організації, обласні військові адміністрації та міжнародна спільнота докладає чимало зусиль із розроблення рекомендацій і механізмів захисту учасників освітнього процесу, планування навчального процесу в умовах надзвичайних ситуацій та військових дій.

При плануванні навчального процесу закладам фахової передвищої освіти необхідно, окрім рекомендацій органів влади, самостійно вивчати напрацювання науковців інших країн, де відбувалися військові дії, аналізувати досвід, що актуалізує аналіз дієвих міжнародних документів і практик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фахова передвища освіта переживає постійні зміни та випробування під час свого формування та реформування. Спочатку випали випробування світової пандемії COVID-19, вплив пандемії на учасників освітнього процесу був добре вивчений в Україні (Ахромов & Боброва, 2021; Горіховський, 2021; Кремень, 2021; Буряк, 2021; Постава, Федорчук & Шмалюк, 2021; Донченко, Найдьонова & Омельченко, 2021), як і особливості підготовки фахових молодших бакалаврів під час карантинних заходів (Горіховський, Оганесян, Гаймер, Юрков & Олійник, 2021).

У науковому педагогічному просторі наявний детальний аналіз розвитку дистанційної освіти (Kentnor, 2015; Banas, 1998; Harting, 2005); досліджено комбінацію різних форм освіти (Hall, & Villareal, 2015); порівняно онлайн та гібридне навчання (Hwang, 2018); встановлено особливості онлайн навчання (Shetu, Rahman, Ahmed, Mahin, Akib & Saifuzzaman, 2021). Окремі тенденції у сфері дистанційної освіти за 2009–2013 проаналізовано у статті «Trends in Distance Education Research: A Content Analysis of Journals 2009–2013» (Bozkurt, 2015), а проблематику розбудови внутрішніх систем забезпечення якості у ЗВО та ФПВО України представлено у працях М. Горіховського та В. Савчук (Горіховський & Савчук 2021).

Сьогодні предметом досліджень багатьох іноземних учених є освіта в умовах війни, організація освітнього процесу в умовах війни в африканських країнах (Akresh & De Walque, 2008; Blattman & Annan, 2010; Annan et al., 2011; Verwimp & Van Bavel, 2014; Akresh et al. 2017; Alfano & Görlach, 2019); у Камбоджі (Minoiu & Shemyakina, 2014); у Гватемалі (Chamarbagwala & Mor'an, 2011); у Непалі (Valente, 2014); у Перу (Leon, 2012), у Таджикистані (Shemyakina, 2011), у Колумбії (Gerardino, 2014; Namen et al., 2020), у Східному Тиморі (Justino et al., 2013), у Боснії (Swee, 2015). На жаль тема стала актуальною і для українських учених (Локшина, Глушко, Джурило, Кравченко, Максименко, Нікольська & Шпарик 2022; Удалова, Дзюбинська & Ревка, 2022; Журавель, 2022; Кремень, Луговий, Топузов, Сисоєва, Максименко, Ляшенко & Гудим, 2022).

Рекомендації та механізми забезпечення оптимальних умов організації освітнього процесу регулюються такими законодавчими документами: Закон України «Про вищу освіту», 2014; Закон України «Про освіту», 2017; Закон України «Про фахову передвищу освіту», 2019; Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року Президент України, 2019.

Формулювання цілей (мета і завдання) статті. Війна вносить корективи у життя людей, умови, в яких перебувають усі учасники навчального процесу, – специфічні, вони створюють постійне емоційне навантаження. Окрім того частина здобувачів освіти перебуває за кордоном. Усі ці фактори потрібно враховувати при організації освітнього процесу на 2022–2023 навчальний рік, передбачаючи комбінації очного та дистанційного навчання.

Метою цього дослідження є вивчення задоволеності дистанційним навчанням, готовності до очного, дистанційного, змішаного чи асинхронного навчання в закладах фахової передвищої освіти під час війни та ставлення здобувачів освіти до такого навчання; пошук оптимальних умов, на основі наявних механізмів і рекомендацій, для здійснення освітнього процесу в сучасних воєнних умовах.

Основні методи дослідження. У дослідженні застосовано такі наукові методи: емпіричні – на етапі збору необхідних даних (проведення анкетування), економіко-статистичні – при побудові графіків, метод групування – при аналізі переміщення закладів ФПВО, та теоретичний – при описі видів навчання для здобувачів ФПВО.

З 4 по 11 липня 2022 року за допомогою заступників з навчальної роботи, педагогів було проведено онлайн опитування 119 здобувачів фахової передвищої освіти з фахових коледжів різної спеціалізації.

Виклад основного матеріалу. Формування фахової передвищої освіти (ФПВО) відбувається за екстремальних умов, перший набір фахового молодшого бакалавра відбувся у 2020 році, з 1 вересня вони пішли на навчання в умовах поширення світової пандемії COVID-19, а з 24 лютого 2022 року Україна зіштовхнулася з війною проти Росії, яка віроломно напала.

Освіта не була готова до таких подій, тому було ухвалено рішення щодо припинення освітнього процесу в усіх закладах освіти та оголошення канікул на два тижні, далі Міністерство освіти України надало рекомендації, враховуючи які заклади освіти самі мали визначитися з відновленням процесу навчання в дистанційній формі, щоб уберегти здобувачів освіти та персонал від ризиків, які пов'язані з війною.

Навчальний процес у більшості закладів ФПВО розпочався 14 березня (понеділок) у дистанційному форматі, адже через світову пандемію COVID-19 заклади освіти вже мали досвід навчання онлайн, але постала проблема зі знаходженням мотивації та зв'язку як із викладачами, та і зі студентами, особливо на тих територіях, де велися активні бойові дії. Як результат – деякі заклади не вийшли на навчання в березні, а вийшли на початку квітня, організувавши дистанційну роботу. Також було ухвалено рішення переносити заклади на більш безпечну територію України. Так через військові дії Росії в цілому було переміщено 53 заклади; в основному це – Донецька, Луганська, Херсонська та Запорізька області. На рис. 1. наведено, куди були перенесені заклади.

Отже, більшість закладів ФПВО були перенесені в Дніпропетровську та Полтавську області, а решта рівномірно розмістилася по всій території України, вибір місця залежав від приміщень та бази розміщень закладів, адже більшість закладів виїжджали зі студентами та викладачами, тому насамперед дбали про розміщення людей, а далі починати формувати освітній процес.

На превеликий жаль на разі немає єдиної статистики по Україні щодо студентів та викладачів, які загинули або залишилися в окупації, чи були вивезені за межі України в Росію. Ми здійснили моніторинг кількості педагогічних працівників та здобувачів ФПВО, які приступили до навчання, чисельності тих, хто виїхали закордон, та таких, які не приступили до навчання з невідомих причин у Хмельницькій області. Зауважимо, що ця область знаходиться в глибокому тилу, бойових дій на цій території не відбувалося. На рис 2 відображено кількість здобувачів ФПВО в Хмельницькій області (разом із внутрішньо переміщеними студентами).

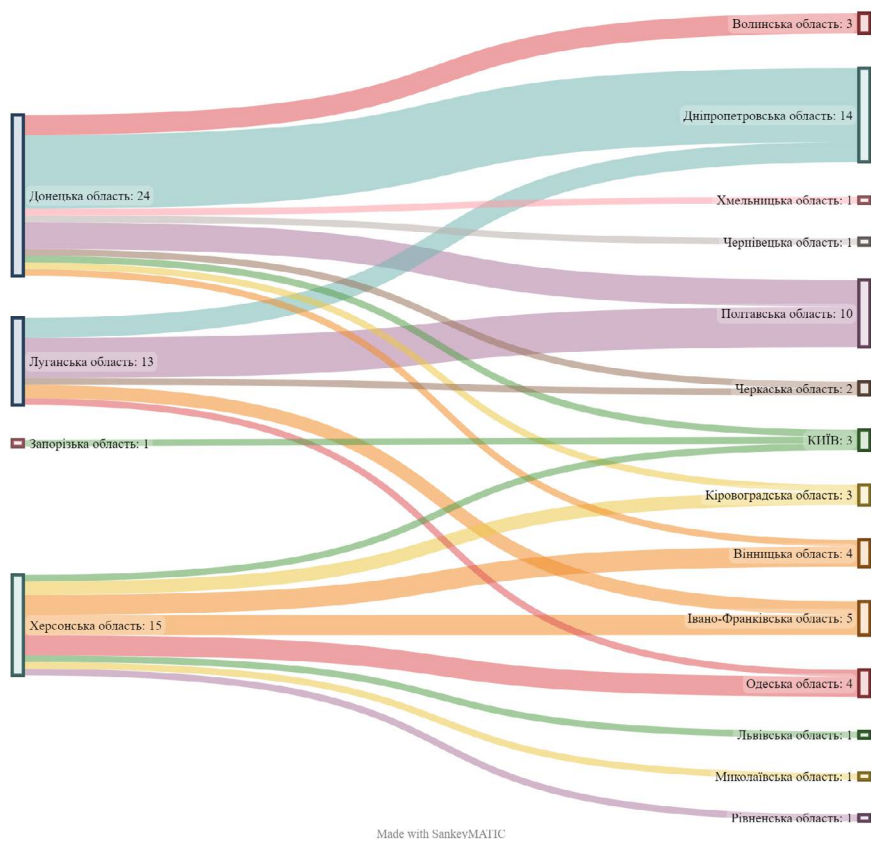

Рис. 1. Кількість переміщених закладів ФПВО через російську агресію (дані з ЄДЕБО та відкритих джерел)

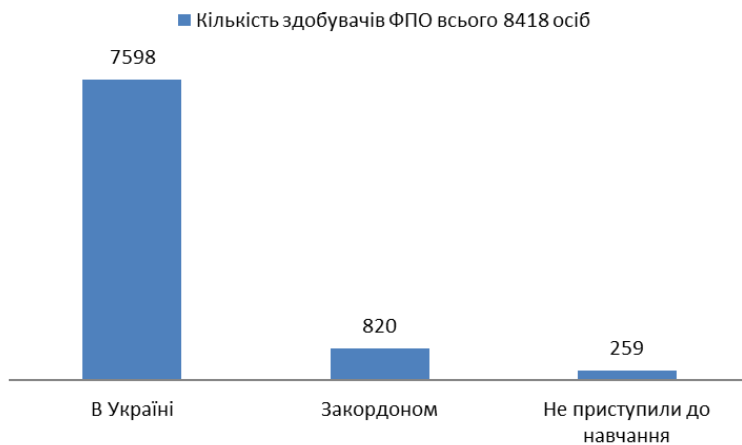

Рис. 2. Кількість здобувачів ФПВО в Хмельницькій області (разом із внутрішньо переміщеними студентами)

9,7% здобувачів освіти були змушені залишити територію України та виїхати за кордон, при цьому 3% здобувачів так і не приступили до навчання, причини в кожного різні: хто добровільно пішов захищати свою державу, хто виїхав до іншої країни та пішов працювати, щоб забезпечувати своє існування, в когось змінилися пріоритети, а є випадки, що взагалі не виходять на зв'язок. У цілому 97% здобувачів ФПВО виконують навчальні плани та навчаються в дистанційному режимі, що, не зважаючи на екстремальні умови та постійні загрози повітряних атак, є високим показником.

У Хмельницькій області налічується 955 педагогічних працівників у закладах ФПВО. Див. рис. 3.

Рис. 3. Кількість педагогічних працівників ФПВО в Хмельницькій області (разом із внутрішньо переміщеними особами)

Лише 2% (24) від загальної кількості працівників виїхали за межі країни, цей незначний відсоток обумовлений тим, що в межах Хмельницької області відносно безпечно, а також тим, що викладачі менш мобільні, ніж студенти.

З огляду на всі перелічені фактори впливає питання: в яких умовах і як розпочати та завершувати 2022–2023 навчальний рік. Міністерство освіти та науки рекомендує розпочати навчальний рік, а також перший семестр в очному форматі з 15 серпня, і триватиме він до 1 грудня, тобто 15 тижнів, а другий семестр розпочати з онлайн навчання з 15 лютого, і він може тривати довше, до 30 червня, за необхідності. Проте автономія закладів ФПВО дозволяє не враховувати при плануванні навчального року рекомендації міністерства. Більшість закладів розпочне навчання з 1 вересня.

Перед заступниками з навчальної роботи, дирекцією та педагогічним колективом стоїть не проста задача – запуск навчального процесу. Насамперед потрібно визначитися з форматом навчання не весь початковий рік, ми розуміємо, що переважно доведеться розпочинати навчальний рік у режимі офлайн, а потім поступово переходити на змішаний формат і завершувати перший навчальний семестр саме в змішаному режимі, другий семестр розпочинати з онлайн-навчання, а далі поступово переходити, враховуючи специфіку курсів, у змішаний режим навчання та закінчувати другий семестр офлайн, якщо буде сприятлива військова та політична ситуація в країні.

Для глибшого розуміння особливостей планування початкового року ми провели анонімне опитування за допомогою інструментів Google-форми у трьох закладах ФПВО, в якому узяли участь 119 студентів (студенти ВСП «Фаховий коледж економіки, права та інформаційних технологій» ПЗВО «Кам'янець-Подільський податковий інститут», Кам'янець-Подільський медич-

ний фаховий коледж та ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж харчової промисловості» ЗВО «Національний університет харчових технологій»). Студентам потрібно було дати відповідь на три запитання:

1. Чи задоволені Ви дистанційним навчанням? (Відповіді презентовано на Рис. 4).
2. Яку форму навчання Ви б вибрали на наступний 2020–2023 навчальний рік? (Відповіді презентовано на Рис. 5).
3. Ваше теперішнє місце перебування. (Відповіді презентовано на Рис. 6).

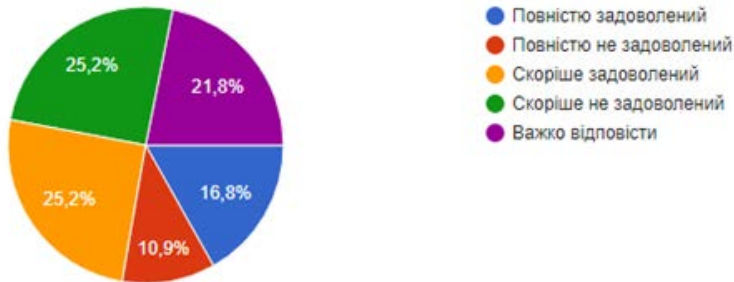

Рис. 4. Рівень задоволеності дистанційним навчанням здобувачів ФПВО

Аналізуючи відповіді здобувачів освіти на перше запитання в анкеті можемо спостерігати, що думки розділилися: тільки 16,8% повністю задоволені навчанням у режимі онлайн, на противагу їм 10,9% здобувачів категорично не задоволені таким навчанням, а 25,2% здобувачів схиляються до відповіді, що вони швидше задоволені навчальним процесом, ніж не задоволені, на противагу їм така ж кількість студентів – 25,2% – навпаки швидше не задоволена таким навчанням. Зауважимо, що виокремилася група осіб у 21,8%, яка взагалі не може вибрати один із вище перелічених варіантів. Основний критерій незадоволення полягає у відсутності соціалізації здобувачів, вони навчаються віртуально, спілкуються віртуально і більшість свого часу знаходяться в віртуальному світі, тобто не мають живого спілкування, фізичного переміщення від дому до закладу освіти, вони позбавлені студентського життя, тобто почуваються так, ніби живуть не повноцінно.

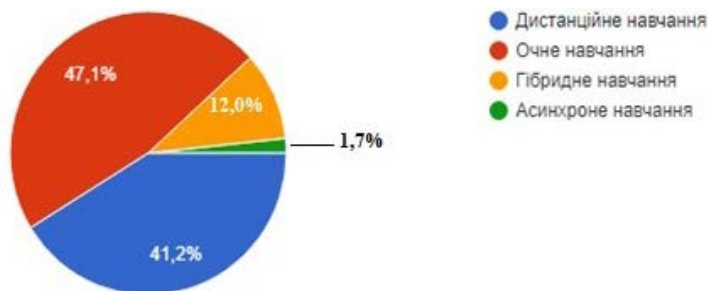

Рис. 5. Вибір форми навчання: погляд здобувачів ФПВО

Друге питання для здобувачів ФПВО стосувалося вибору форми навчання. 47,1% студентів, враховуючи ситуацію в державі, усе ж таки виявили бажання вийти на очне навчання, а 41,2% здобувачів ФПВО не такі оптимістичні та бажають залишитися в режимі дистанційного навчання. 12,0% не проти комбінувати та використовувати переваги двох форм навчання за схемою гібридного навчання, а 1,7% студентів підходить асинхронне навчання, що дозволить їм працювати без прив'язки до часу та місця навчання.

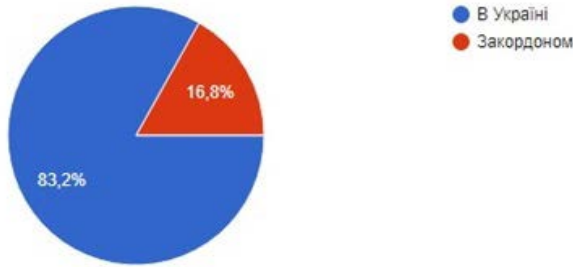

Рис. 6. Місце знаходження здобувачів ФПВО на момент анкетування

Важливим питанням була і є безпека здобувачів ФПВО. За результатами опитування, тільки 16,8% респондентів на даний момент проживають за кордоном, а 83,2% знаходяться в Україні та можуть приступити до навчання.

Враховуючи вище наведені дані ми можемо зробити висновок, що варто розглядати систему гібридного навчання, де частина здобувачів буде чергувати очне навчання із дистанційним, а ті, які будуть за кордоном, будуть навчатися в режимі онлайн.

Для того, щоб краще розуміти формат навчання, нами було сформовано таблицю опису форм навчання здобувачів ФПВО (Таблиця 1).

Таблиця 1

Опис видів навчання для здобувачів ФПВО*

Термін	Опис-характеристика
Очне навчання	Форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів фахової передвищої освіти, що передбачає проведення навчальних занять та практичної підготовки не менше 30 тижнів упродовж навчального року.
Гібридне навчання	Освітній підхід, який поєднує очні заняття та онлайн-навчання. Завдяки гібридному навчанню деякі здобувачі освіти відвідують заняття особисто, а інші приєднуються практично дистанційно. Педагоги використовують різні інструменти, такі як відеоконференції, щоб навчати обидві групи студентів.
Дистанційне навчання	Процес набуття компетентностей здобувачами освіти, який відбувається зазвичай за опосередкованої взаємодії віддалених одне від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.
Асинхронне навчання	Взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, за якої учасники взаємодіють між собою із затримкою в часі, застосовуючи при цьому інтерактивні освітні платформи, електронну пошту, форуми, соціальні мережі тощо. Можна сказати, що це режим більш самостійного навчання, яке, водночас, підтримується педагогом з використанням відповідних цифрових інструментів.
Синхронне навчання	Взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники одночасно перебувають в електронному освітньому середовищі або спілкуються за допомогою засобів аудіо-відеоконференції. Інакше кажучи, це проведення заняття в режимі реального часу в обраному цифровому середовищі. Рівночасно присутні педагог та здобувачі освіти, спілкуючись приблизно так, як це відбувається на звичайному занятті.
Дуальне навчання	Спосіб здобуття освіти здобувачами денної форми, що передбачає навчання на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації обсягом від 25% відсотків до 60% загального обсягу освітньої програми на основі договору. Навчання на робочому місці передбачає виконання посадових обов'язків відповідно до трудового договору.

*Джерело: Систематизовано та узагальнено авторами

Гібридне навчання та змішане навчання іноді використовуються як взаємозамінні. Однак між цими двома моделями навчання є різниця. Гібридне навчання – це освітній підхід, коли одні студенти відвідують уроки особисто, а інші беруть участь віртуально (Shetu et al., 2021). Тут педагоги навчають обидві групи студентів одночасно, але також можуть бути деякі асинхронні елементи навчання, такі як попередньо записані відео.

Змішане навчання – це дещо інша концепція. За допомогою змішаного навчання викладачі, інструктори та фасилітатори поєднують різноманітні особисті інструкції з навчальними заходами онлайн. В обох цих методах навчання є поєднання особистих і онлайн-навчань. (Hall, Villareal, et al., 2015). Однак різниця між ними полягає в тому, що при змішаному навчанні одні й ті самі люди навчаються як особисто, так і онлайн. При гібридному навчанні студенти, які навчаються особисто, відрізняються від тих, хто навчається онлайн.

Очні методи навчання, як і асинхронні методи навчання, поєднуються в змішане навчання. Змішаний метод навчання передбачає використання інструктором і викладачем асинхронних методів навчання для підтримки синхронного та особистого навчання.

Дуальне навчання підходить для тих категорій спеціальностей, які через короткий термін навчання можуть приступити до виконання засвоєних знань на практиці, це в основному стосується категорії робітничих спеціальностей.

Отже, при виборі навчання потрібно враховувати не тільки можливості закладу освіти, здобувачів освіти, а й звертати увагу на цілі сталого розвитку України, наприклад задекларована ціль у нашій державі до 2030 року наголошує: «забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх» (Президент України, 2019).

Нами вже були описані цифрові ресурси, що використовувалися в процесі професійної підготовки здобувачів освіти у закладах ФПВО для якісного викладу матеріалу та закріплення професійних навичок у студентів-молодших бакалаврів під час карантинних заходів у зв'язку із пандемією COVID-19. Ми вже пропонували рекомендації комбінувати платформи для дистанційної освіти, наприклад використання тільки месенджерів, таких як Skype, Viber, електронна пошта, застосування телефона. Проте це не повною мірою забезпечує потреби навчального процесу та його підтримку протягом тривалого часу. Також були визначені найбільш популярні платформи для реалізації дистанційного навчання, а саме застосунки Google Meet та Google Classroom для створення віртуальних класів, розроблені динамічні навчальні середовища на основі LMS Moodle тощо. Якщо заклад ФПВО у своєму розпорядженні не мав платформи на основі LMS Moodle, то методи контролю знань студентів в основному проходили через вебсервіс Google Classroom із використанням Google-форми, але для оцінювання фахівців медичного коледжу, як правило, застосовували платформу Всеосвіта (Горіховський, Оганесян, Гаймер, Юрков & Олійник, 2021).

При створенні оптимальних умов для роботи та навчання керівництву та заступникам з навчальної роботи варто не забувати про розбудову та покращення внутрішніх систем забезпечення якості освіти.

Одним з елементів забезпечення ефективного управління якістю освіти є фахова передвища освіта – це той елемент, який є базовим для ефективної роботи вищої освіти, бо саме ця освіта закріплює базові знання та перші наукові досягнення, які формуються у здобувачах ФПВО, тому актуальним є створення системи запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових працях працівників і здобувачів ФПВО, адже академічна доброчесність під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності є надзвичайно важливим орієнтиром розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти (Горіховський & Савчук, 2021).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основне завдання для керівництва закладів ФПО – це гарантування безпеки та захисту здобувачів, викладачів, персоналу в умовах надзвичайних ситуацій та військових дій та налагодження ефективного безперервного освітнього процесу.

Для продовження навчального процесу в умовах війни немає єдиної правильної рекомендації, потрібно використовувати комплекс дій та шляхів, які керівництво може розглядати відповідно до кожної конкретної ситуації та переглядати форми проведення навчальних занять майже чи не щодня. Для ефективної роботи закладу потрібно підготуватися уже сьогодні, розробити навчальні плани та графіки навчання, взявши до уваги всі аспекти піклування про життя та здоров'я людей. Частина заходів безпеки має бути підготовлена заздалегідь, як от план дій у надзвичайних ситуаціях або план з безпеки закладу ФПВО.

Проведене дослідження не висчерпує усіх особливостей організації та проведення навчального року в закладах ФПВО та не може передбачити усіх викликів, з якими вимушені зіткнутися освітяни в умовах війни. Подальших досліджень потребує проблема неперервності освіти та комбінування різних форм і методів навчання в розрізі кожної спеціальності, щоб поєднувати безпеку, високий рівень теоретичних знань та практичних умінь.

Використані джерела

- Закон України «Про вищу освіту». (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Закон України «Про освіту». (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Закон України «Про фахову передвищу освіту». 2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>
- Президент України. (2019). Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року (722). <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
- Ахромов, М., & Боброва, Т. (2021). Перспективи розвитку професійних компетенцій здобувачів фахової передвищої освіти під час дистанційного навчання. *Молодий вчений*, 1 (89), 75–77. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-1-89-16>
- Бурак, В. Г. (2021). Інноватизація професійної підготовки майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи в умовах сучасного реформування освіти. *Science, theory and practice*, 29, 391. <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2021/06/XXIX-Conference-June-08-11-2021-Tokyo-Japan.pdf#page=392>
- Горіховський М. В., Оганесян В. С., Гаймер С. А., Юрков С. І., Олійник Л. В. (2021). Особливості підготовки фахових молодших бакалаврів під час карантинних заходів у зв'язку із пандемією COVID-19. *Інновації на педагогіка*, 42, 204–207. <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/42/41.pdf>
- Горіховський, М. В. (2021) Перспективи розвитку фахової передвищої освіти в умовах діджиталізації. В *Фахова передвища і професійна освіта: теорія, методика, практика* (с. 31–32). https://www.researchgate.net/publication/344690392_Perspektivi_rozvitku_fahovoi_peredvisoi_osviti_v_umovah_didzitalizacii
- Горіховський, М., & Савчук, В. (2021). Проблематика розбудова внутрішніх систем забезпечення якості у ЗВО та ФПВО України. В *Розбудова внутрішніх систем забезпечення якості у ЗВО України* (с. 26–29). https://www.researchgate.net/profile/Maksim-Gorihovskij/publication/361163211_problematika_rozbudova_vnutrisnih_sistem_zabezpecenna_akosti_u_zvo_ta_fpvo_ukraini/links/62a057e2416ec50bdb152b87/problematika-rozbudova-vnutrisnih-sistem-zabezpecenna-akosti-u-zvo-ta-fpvo-ukraini.pdf
- Донченко, С. В., Найдьонова, Г. Г., & Омельченко, Г. В. (2022). Шляхи підвищення якості надання освітніх послуг в період епідеміологічних заходів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (200), 66–71. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-200-66-71>
- Журавель Ю. В. (2022). Особливості стандартизації передвищої та вищої освіти в умовах війни /Рекомендовано до друку науково-технічною, вченою радою ГО «Інститут економічних та еколого-енергетичних досліджень» (Протокол № 4 від 05.05. 2022 р.), 161.
- Кремень, В. Г. (2021). Про Програму спільної діяльності Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України на 2021–2023 роки. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 3(1). <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/download/124/156>
- Кремень, В. Г., Луговий, В. І., Топузов, О. М., Сисоєва, С. О., Максименко, С. Д., Ляшенко, О. І. & Гудим, І. М. (2022). Про роботу відділень та наукових установ національної академії педагогічних наук України в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/download/242/292>

- Локшина, О., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., Максименко, О., Нікольська, Н., & Шпарик, О. (2022). Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій. *Український Педагогічний журнал*, (2), 5–18. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-5-18>
- Постова, С., Федорчук, А., & Шмалюк, М. (2021). Використання сучасних інформаційних технологій у процесі підготовки здобувачів фахової передвищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Нові технології навчання*, (95), 186–193. <http://journal.org.ua/index.php/ntn/article/download/219/288>
- Удалова, О., Дзюбинська, Х., & Ревка, Т. (2022). Організація освітнього процесу в умовах війни. *Перспективи та інновації науки*, 7(12). <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/1772/1770>
- Akresh, R. and De Walque, D. (2008). *Armed conflict and schooling: Evidence from the 1994 Rwandan genocide*. The World Bank.
- Akresh, R. et al. (2016). *Climate change, conflict, and children*. Technical report, Households in Conflict Network Working Paper.
- Annan, J., Blattman, C., Mazurana, D., and Carlson, K. (2011). Civil war, reintegration, and gender in Northern Uganda. *Journal of Conflict Resolution*, 55(6), 877–908.
- Banas, E., Emory, W. (1998). History and issues of distance learning. *Public administration quarterly*, 22(3). 365–383. <http://www.jstor.org/stable/40862326>
- Blattman, C. and Annan, J. (2010). The consequences of child soldiering. *The Review of Economics and Statistics*, 92(4), 882–898.
- Bozkurt, A., and others. (2015). Trends in Distance Education Research: A Content Analysis of Journals 2009–2013. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 16(1), 330–363. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v16i1.1953>
- Chamarbagwala, R. and Mor'an, H. E. (2011). The human capital consequences of civil war: Evidence from Guatemala. *Journal of Development Economics*, 94(1), 41–61.
- Gerardino, M. P. (2014). *The effect of violence on the educational gender gap*. Unpublished manuscript.
- Hall, S., & Villareal, D. (2015). The Hybrid Advantage: Graduate Student Perspectives of Hybrid Education Courses. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 27(1), 69–80.
- Harting, K., Erthal, M. (2005). History of distance learning. *Information Technology, Learning, and Performance Journal*, 23(1), 35–44.
- Hwang, A. (2018). Online and Hybrid Learning. *Journal of Management Education*, 42(4), 557–563. <https://doi.org/10.1177/1052562918777550>
- Justino, P., Leone, M., and Salardi, P. (2013). Short-and long-term impact of violence on education: The case of Timor Leste. *The World Bank Economic Review*, 28(2), 320–353.
- Kentnor, H. (2015). Distance Education and the Evolution of Online Learning in the United States. *Curriculum and Teaching Dialogue*, 17(1–2). 21–34. https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1026&context=law_facpub
- Leon, G. (2012). Civil conflict and human capital accumulation the long-term effects of political violence in Per'u. *Journal of Human Resources*, 47(4), 991–1022.
- Minoiu, C. and Shemyakina, O. N. (2014). Armed conflict, household victimization, and child health in Cote d'Ivoire. *Journal of Development Economics*, 108, 237–255.
- Namen, O., Prem, M., and Vargas, J. F. (2020). *The human capital peace dividend*. Technical report, Households in Conflict Network Working Paper.
- Shemyakina, O. (2011). The effect of armed conflict on accumulation of schooling: Results from Tajikistan. *Journal of Development Economics*, 95(2), 186–200.
- Shetu, S. F., Rahman, M. M., Ahmed, A., Mahin, M. F., Akib, M. A. U., & Saifuzzaman, M. (2021). Impactful e-learning framework: A new hybrid form of education. *Current Research in Behavioral Sciences*, 2, 100038.
- Swee, E. L. (2015). On war intensity and schooling attainment: The case of Bosnia and Herzegovina. *European Journal of Political Economy*, 40, 158–172
- Valente, C. (2014). Education and civil conflict in Nepal. *The World Bank Economic Review*, 28(2), 354–383.

Verwimp, P. and Van Bavel, J. (2014). Schooling, violent conflict, and gender in Burundi. *The World Bank Economic Review*, 28(2), 384–411.

References

- Akhromov, M., & Bobrova, T. (2021). Perspektyvy rozvytku profesiinykh kompetentsii здобувачів фakhovoi peredvyshchoi osvity pid chas dystantsiinoho navchannia. *Molodyi vchenyi*, 1(89), 75–77. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-1-89-16>
- Akresh, R. and De Walque, D. (2008). *Armed conflict and schooling: Evidence from the 1994 Rwandan genocide*. The World Bank.
- Akresh, R. et al. (2016). *Climate change, conflict, and children*. Technical report, Households in Conflict Network Working Paper.
- Annan, J., Blattman, C., Mazurana, D., and Carlson, K. (2011). Civil war, reintegration, and gender in Northern Uganda. *Journal of Conflict Resolution*, 55(6), 877–908.
- Banas, E., Emory, W. (1998). History and issues of distance learning. *Public administration quarterly*, 22(3), 365–383. <http://www.jstor.org/stable/40862326>
- Blattman, C. and Annan, J. (2010). The consequences of child soldiering. *The Review of Economics and Statistics*, 92(4), 882–898.
- Bozkurt, A., and others. (2015). Trends in Distance Education Research: A Content Analysis of Journals 2009–2013. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 16(1), 330–363. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v16i1.1953>
- Burak, V.H. (2021). Innovatyzatsiia profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv hotelno-restoranoi spravy v umovakh suchasnoho reformuvannia osvity. *Science, theory and practice*, 29, 391. <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2021/06/XXIX-Conference-June-08-11-2021-Tokyo-Japan.pdf#page=392>
- Chamargwala, R. and Mor'an, H. E. (2011). The human capital consequences of civil war: Evidence from Guatemala. *Journal of Development Economics*, 94(1), 41–61.
- Donchenko, S. V., Naidonova, H. H., & Omelchenko, H. V. (2022). Shliakhy pidvyshchennia yakosti nadannia osvitnikh posluh v period epidemiolohichnykh zakhodiv. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*, (200), 66–71. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-200-66-71>
- Gerardino, M. P. (2014). *The effect of violence on the educational gender gap*. Unpublished manuscript.
- Gorikhovskiy M.V., Ohanesian V.S., Haimer S.A., Yurkov S.I., Oliinyk L.V. (2021). Osoblyvosti pidhotovky fakhovykh molodshykh bakalavriv pid chas karantynnykh zakhodiv u zviazku iz pandemiieiu COVID-19. *Innovatsiina pedahohika*, 42, 204–207. <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/42/41.pdf>
- Gorikhovskiy, M. V. (2021) Perspektyvy rozvytku fakhovoi peredvyshchoi osvity v umovakh didzhytalizatsii. In *Fakhova peredvyshcha i profesiina osvita: teoriia, metodyka, praktyka* (pp. 31–32). https://www.researchgate.net/publication/344690392_Perspektivi_rozvytku_fahovoi_peredvisoi_osviti_v_umovah_didzitalizacii
- Gorikhovskiy, M., & Savchuk, V. (2021). Problematyka rozbudova vnutrishnikh system zabezpechennia yakosti u ZVO ta FPVO Ukrainy. In *Rozbudova vnutrishnikh system zabezpechennia yakosti u ZVO Ukrainy* (pp. 26–29). https://www.researchgate.net/profile/Maksim-Gorihovskij/publication/361163211_problematika_rozbudova_vnutrishnih_sistem_zabezpecenna_akosti_u_zvo_ta_fpvo_ukraini/links/62a057e2416ec50bdb152b87/problematika-rozbudova-vnutrishnih-sistem-zabezpecenna-akosti-u-zvo-ta-fpvo-ukraini.pdf
- Hall, S., & Villareal, D. (2015). The Hybrid Advantage: Graduate Student Perspectives of Hybrid Education Courses. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 27(1), 69–80.
- Harting, K., Erthal, M. (2005). History of distance learning. *Information Technology, Learning, and Performance Journal*, 23(1), 35–44.
- Hwang, A. (2018). Online and Hybrid Learning. *Journal of Management Education*, 42(4), 557–563. <https://doi.org/10.1177/1052562918777550>
- Justino, P., Leone, M., and Salardi, P. (2013). Short-and long-term impact of violence on education: The case of Timor Leste. *The World Bank Economic Review*, 28(2), 320–353.

- Kentnor, H. (2015). Distance Education and the Evolution of Online Learning in the United States. *Curriculum and Teaching Dialogue*, 17(1–2). 21–34. https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1026&context=law_facpub
- Kremen, V. H. (2021). Pro Prohamu spilnoi diialnosti Ministerstva osvity i nauky Ukrainy ta Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy na 2021–2023 roky. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 3(1). <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/download/124/156>
- Kremen, V. H., Luhovyi, V. I., Topuzov, O. M., Sysoieva, S. O., Maksymenko, S. D., Liashenko, O. I. & Hudym, I. M. (2022). Pro robotu viddilen ta naukovykh ustanov natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 4(1). <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/download/242/292>
- Leon, G. (2012). Civil conflict and human capital accumulation the long-term effects of political violence in Per' u. *Journal of Human Resources*, 47(4), 991–1022.
- Lokshyna, O., Hlushko, O., Dzhurylo, A., Kravchenko, S., Maksymenko, O., Nikolska, N., & Shparyk, O. (2022). Orhanizatsiia osvity v umovakh viiny: rekomendatsii mizhnarodnykh orhanizatsii. *Ukrainskyi Pedahohichnyi zhurnal*, (2), 5–18. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-5-18>
- Minoiu, C. and Shemyakina, O. N. (2014). Armed conflict, household victimization, and child health in C'ote d'Ivoire. *Journal of Development Economics*, 108, 237–255.
- Namen, O., Prem, M., and Vargas, J. F. (2020). *The human capital peace dividend*. Technical report, Households in Conflict Network Working Paper.
- Postova, S., Fedorchuk, A., & Shmaliuk, M. (2021). Vykorystannia suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii u protsesi pidhotovky zdobuvachiv fakhovoi peredvyshchoi osvity v umovakh dystantsiinoho navchannia. *Novi tekhnolohii navchannia*, (95), 186–193. <http://journal.org.ua/index.php/ntn/article/download/219/288>
- Prezydent Ukrainy. «Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku». (2019). <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
- Shemyakina, O. (2011). The effect of armed conflict on accumulation of schooling: Results from Tajikistan. *Journal of Development Economics*, 95(2), 186–200.
- Shetu, S. F., Rahman, M. M., Ahmed, A., Mahin, M. F., Akib, M. A. U., & Saifuzzaman, M. (2021). Impactful e-learning framework: A new hybrid form of education. *Current Research in Behavioral Sciences*, 2, 100038.
- Swee, E. L. (2015). On war intensity and schooling attainment: The case of Bosnia and Herzegovina. *European Journal of Political Economy*, 40, 158–172.
- Udalova, O., Dziubynska, Kh., & Revka, T. (2022). Orhanizatsiia osvitnoho protsesu v umovakh viiny. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*, 7(12). <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/1772/1770>
- Valente, C. (2014). Education and civil conflict in Nepal. *The World Bank Economic Review*, 28(2), 354–383.
- Verwimp, P. and Van Bavel, J. (2014). Schooling, violent conflict, and gender in Burundi. *The World Bank Economic Review*, 28(2), 384–411.
- Zakon Ukrainy «Pro fakhovu peredvyshhu osvitu (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu». (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Zakon Ukrainy «Pro vyshhu osvitu». (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18t>
- Zhuravel, Yu. V. (2022). Osoblyvosti standartyzatsii peredvyshchoi ta vyshchoi osvity v umovakh viiny. / Rekomendovano do druku naukovo-tekhnichnoi, vchenoiu radoiu HO «Instytut ekonomichnykh ta ekoloho-enerhetychnykh doslidzhen» (Protokol № 4 vid 05.05. 2022 r.), 161.

Maksym Gorikhovskiy, PhD in Economic Sciences, Deputy Director for Academic Affairs, Professional College of Economics, Law and Information Technologies of Kamyanets-Podilsky Tax Institute, Kamyanets-Podilsky, Ukraine.

Research interests: reforms and innovations in the field of vocational pre-higher education, theory, methodology and practice.

Valerik Oganrsyan, PhD in Economic Sciences, Chairman of the Cycle Commission, Professional College of Economics, Law and Information Technologies of Kamyanets-Podilsky Tax Institute, Kamyanets-Podilsky, Ukraine.

Research interests: restructuring and modernization of the field of vocational pre-higher education.

THE USE OF DIFFERENT TYPES OF TRAINING FOR VOCATIONAL EDUCATION STUDENTS IN THE CONDITIONS OF WAR, THEORY, AND PRACTICE

Our research reveals the problems of vocational education in wartime conditions, in particular the organization of the educational process, the use of different forms of education, and the study of the level of satisfaction with the educational process among students of vocational education.

The purpose of the study is to research the impact of armed conflict in Ukraine on the development of vocational education, the relocation of vocational institutions from the temporarily occupied territories by Russia was analyzed. The study was conducted on changes in the number of teaching staff in Khmelnytskyi region, and changes in the composition of the contingent of education seekers. The comparison was made to forms of education; the main resources of distance education were analyzed.

It was concluded that to continue the educational process in the conditions of armed conflict, it is possible to use different forms of training, which the administration of institutions, deputies for academic affairs and related specialists can consider in accordance with each specific situation, as well as studying the level of potential threat, both for teaching staff and for students.

In addition to physical violence, the war brought a number of psychological problems that need to be solved, as well as building an educational process under the constant threat of missile strikes, artillery or bombing. The norms of full-time education change depending on the institution's ability to provide conditions for the protection of participants in the educational process during air raids.

Institutions are recommended to conduct the educational process in mixed forms of education, introduce shift training and plan large winter vacations, to avoid an economic collapse due to the heating of the educational facilities, increase the working hours for teaching staff to 60 hours per week, continue the educational process after June 30.

The Ministry of Education and Science, international organizations, regional military administrations and the international community are putting a lot of effort into developing recommendations and mechanisms to protect participants in the educational process, and planning the educational process in emergency situations and military operations.

When planning the educational process, in addition to the recommendations of the authorities, it is necessary for institutions of vocational education to independently study the work of other scientists in which military actions took place, to analyze the experience that updates the analysis of valid international documents and practices.

Keywords: vocational education; professional colleges; education in war conditions; organization of the educational process; forms of education; study of the impact of the war on vocational education.